

Elever modtages til opplærelse i sykepleien

Om sykepleierutdanningens framvekst i Telemark

AV SIGRUN HVALVIK

Innledning

I 1908 søkte seks unge kvinner om å bli tatt opp som sykepleieelever ved Bratsberg Amts sykehus. Anna Berg fra Eidanger og Emma Johansen fra Gjerpen var de to heldige som fikk begynne. Bratsberg amt hadde fått sin første fagutdanning i sykepleie. Utdanningen var på ett år, men allerede i 1916 ble den treårig. På dette tidspunktet var det bare Kristiania Kommunale sykehuser (Ullevål) og Bergen Kommunale sykehuser som hadde opprettet treårige sykepleieutdanninger i Norge. Denne artikkelen setter fokus på både bakgrunnen, opptakten til og etableringen av sykepleierutdanningen i Bratsberg Amt. Den gir en kort omtale av hvem som begynte på sykepleierutdanningen og hva utdanningen bestod i. Siden sykepleierutdanningen ved Bratsberg amts sykehus var en av de første i landet som ble treårig, legges det særlig vekt på å framstille et bilde av nettopp den raske utviklingen sykepleierutdanningen hadde, fra å være ettårig da den startet i 1908, til å bli toårig i 1915 for så å bli

ble treårig allerede fra 1916. I denne sammenheng settes det spesielt fokus på betydningen av enkeltpersoners initiativer og engasjement.

Bratsberg Amtssykehus

I 1774 ble det vedtatt å bygge sykehus i Bratsberg amt. Sykehuset ble bygget på den gang landlige beliggende Oscbakken, og tatt i bruk i 1776. I 1830 ble det bygget nytt sykehus på Hakastein (Faret), noen kilometer utenfor Skien sentrum. I året 1890 til 1891 hadde sykehuset et samlet belegg på 209 pasienter.

Pleiepersonalet ved sykehuset var ufaglært. Det bestod i hovedsak av 1 sykevokter, 1 sykepleierske og en våkekone. Ekstrasykepleie ble tatt inn ved behov. Arbeidsfordelingen var enkel; sykevokteren hadde ansvaret for mannsavdelingen, sykepleiersken for kvinneavdelingen. Disse to hadde ansvaret på dagtid, mens våkekonen arbeidet om natten.

I sykepleiehistorien generelt mangler det ikke historier om utdugelige, ansvarsløse og umoralske våkekoner.

¹ Artikkelen er basert på et foredrag, holdt ved Telemark Historielags seminar i Brekkeparken 25. mai 2003, i anledning av det offentlige helsevesenets 400 års jubileum. Den tar utgangspunkt i forfatterens hovedoppgave ved Institutt for Sykepleievitenskap, Universitetet i Oslo, (1996): "Elever modtages til opplærelse i Sygepleien" En historisk analyse av sykepleieutdanningens framvekst i Telemark, perioden 1890 - 1919.. 30).

I 1830 flyttet Bratsberg Amtssykehus til Hakasteinsfaret.

Også ved amtssykehuset fikk våkeko-
nene dårlig attest. Det ble hevdet at det
var vanskelig å finne dem som var påli-
telige. Sykepleierskene fikk imidlertid
mer positiv omtale. Ved et par anled-
ninger søkte to sykepleiersker om for-
høyet lønn. Søknadene, som ble stilt til
amtmanden, ble anbefalt innvilget av
legen. Begrunnelsen i det ene tilfellet
var frk. Tønsbergs "fortrinelige Egen-
skaber", og betydningen av å ha en
dannet kvinne i en så spesiell stilling. I
det andre tilfellet var det frk. Aanesen
som ble betegnet som "en dygtig,
intereseret og opofrende Sygepleier-
sker", og av den grunn viktig å binde
til sykehuset så lenge som mulig.
Legens anbefaling tyder på at det var
en sammenheng mellom kvalitet og
lønn i den ufaglærte sykepleietjenes-
ten. Det vil si at for å beholde en syke-
pleierske som ble ansett som dyktig,
måtte sykehuset betale for det. Dykti-
ge sykepleiersker forlangte på sin side
stadig høyere personlig tillegg i løn-
nen, for at de skulle bli ved sykehuset.
At de lyktes i dette hadde trolig sam-
menheng med at det var vanskelig å få

fatt i ansvarsfulle kvinner som gjorde
et godt arbeid, og derfor om å gjøre å
beholde dem.

Pasientene ved sykehuset kom fra
hele amtet. Ved inngangen av 1890
bodde det vel 90.000 mennesker totalt
i Bratsberg Amt. Jordbruk og industri
var de viktigste livnæringene. I året
1891-1892 ble det behandlet 233 pasi-
enter ved sykehuset i Bratsberg amt.
Det ble utført 32 operasjoner. De fles-
te pasientene som kom inn ble behand-
let for veneriske sykdommer. Dette var
sykdommer som økte i takt med den
industrielle anleggsvirksomheten i
amtet. I en beretning om Bratsberg
Amts lands-physicat ble deler av
belegget ved sykehuset beskrevet som
både lettlivet og lystig; lystigheten
skyldtes særlig det at mange av pasi-
entene hadde lett adgang til brennevin
ble det hevdet. "De mannlige pasiente-
ne fant veien til de kvinnelige gjennom
priveterne – og ogsaa under buskerne
teede livet sig ganske ugeneret" stod det
å lese i beretningen.

Amtssykehuset hadde på 1890 tal-
let unngått nedleggelse med et nød-

skrik. Sykehuset var truet av dårlig økonomi, og overskred stadig budsjettet. Mange av amtets politikere hevdet at man med fordel kunne benytte seg mer av Rikshospitalet, og at de lokale sykehusene forøvrig representerte et tilstrekkelig tilbud for befolkningen. Det kom ulike forslag til å spare penger, men ingen ble god tatt av legene ved amtssykehuset. Resultatet var at det meste ble ved det samme.

Kunnskapsutvikling, forventninger og ressurser

Innenfor det medisinske området var tiden forøvrig preget av en nærmest eksplosjonsartet tilgang på ny viten. Smittestoffer som hadde forårsaket de fryktelige koleraepidemiene, hadde blitt påvist. Det hadde også tuberkulosebasillen. Flere og flere infeksjoner viste seg å ha en mikroorganisme som årsak. Man hadde skjønt at ved å utvise den pinligste renslighet før og under operasjoner, kunne man holde de infeksjonsdannende mikroorganismene borte. I kjølvannet av utviklingen ble det skapt nye forventninger og krav, til og hos legestanden og den enkelte legen.

Slike forventninger kan vi spore hos

Dr. Paul Berg Henriksen (1864-1932).

kirurgen dr. Paul B. Henriksen ved sykehuset i Bratsberg amt. Han påpekte hvor viktig det var at omgivelsene ikke hindret en i møte tidens stigende krav. For det

var opplagt at ny viten skapte nye muligheter og dermed også nye krav. Hvorvidt disse kravene kunne møtes var avhengig av ressurser, både i form av mennesker og utstyr. Kampen om budsjettene viste imidlertid at kravene ofte kom i konflikt med økonomien. Dr. Henriksen satte særlig fokus på sykepleierskene, og kom med gjentatte uttalelser om betydningen av å ha dyktige sykepleiersker. Det viste at pleiepersonalet var i ferd med å få en mer sentral rolle i den utviklingen som fant sted på sykehuset.

For de to legene som arbeidet ved sykehuset i slutten av 1880 årene, vokste arbeidsoppgavene med rasende fart. Inspektør og overlege Andreas Backer var den første som prøvde å få faglærte sykepleiere til sykehuset. I 1888 skrev han gjentatte brev til diakonisseanstalten i Kristiania, der han bad innstendig om å få diakonisser til sykehuset, slik at de kunne overta ansvaret for sykepleien. I løpet av 1897 henvendte dr. Henriksen, seg tre ganger til diakonisseanstalten i samme ærend. Men det var ikke bare i Bratsberg amt man ønsket seg faglærte sykepleiere. Behovet var stort i hele landet generelt. Fram til århundreskiftet var det hovedsakelig Diakonisseanstalten i Kristiania som utdannet sykepleiersker. Riften om dem var derfor stor.

Initiativene legene tok for å få faglærte sykepleiersker til amtssykehuset kan betraktes som de første, og helt nødvendige skrittene mot å etablere en egen sykepleierutdanning ved sykehuset. Samtidig bekreftet de at behovet for faglært sykepleie ble stadig sterkere.

Økt behov for faglærte sykepleiersker

Det begynte å bli et påtrengende problem at det var for få antall faglærte sykepleiersker i Norge. Særlig legeföreningen og legen Edvard Kaurin, gikk i bresjen for å løse dette problemet. Derfor ble det sendt brev til en rekke sykehus i Norge i tiden rund forrige århundreskiftet, med forespørsel om de var villige til å ta opp elever til opplæring i sykepleie. I 1891 mottok overlegen ved Bratsberg Amtssykehus et slikt brev fra den norske lægeförening. Året etter ble det også fattet et vedtak i Bratsberg Amtsformandskab om å motta 2 elever til gratis opplæring i sykepleie ved amtssykehuset. Det skulle imidlertid gå hele 16 år fra dette vedtaket ble fattet og til de første elevene ble mottatt til opplæring i sykepleie ved sykehuset i Bratsberg Amt. Grunnen til dette skal vi komme tilbake til.

Om ikke sykepleieutdanningen ble en realitet i første omgang, fikk legene i 1898 ønsket om å få faglærte sykepleiersker til sykehuset oppfylt. Da kom det to diakonisser til Bratsberg amtssykehus. Fem år senere var pleiepersonalet utvidet til tre diakonisser, en diakon og en våkekone. Med styrkingen av et faglært pleiepersonale, økte også amtssykehuset sin aktivitet. Fra 1902 til 1903 økte antall opererte pasienter fra 39 til 198. Antall behandlede pasienter økte fra 173 til 348. Det var denne økningen som fikk amtssykehusets overlege, kirurgen dr.med. P. Henriksen, til å skrive følgende brev til amtmannen i juni 1903:

"Herved tillader jeg mig at meddele, at arbeidet paa sygehuset har

øget saa stærkt, at det ikke længer kan besørgeres forsvarligt uden mere hjælp. Det er siden nytaar indkommet 122 nye patienter og belægget har de sidste uger stadig holdt sig over 50. Største delen av de indkomne patienter tiltrænger chirurgisk behandling, der med operationer, skiftninger og tilberedning af forbindsager lægger stærkt beslag paa betjeningens tid og kræfter. Der har siden 1ste april været udført 46 operationer. Også for undertegnede begynder arbeidet at gaa over rimelige grænser, idet det anstrengende arbeid med operationer og visit optager næsten hele formiddagen, saaledes at det er vanskeligt at faa den nødvendige tid til det ikke ubetydelige kontorarbeide. Som midlertidig foranstaltning tillader jeg mig at foreslaa at der antages en sygepleierske til (...)"

Utdraget fra dr. Henriksens brev reflekterer den sterke veksten og utviklingen som fant sted i sykehusene spesielt og i det norske helsevesenet generelt. Erfaringene med diakonissene var trolig en viktig grunn til at dr. Henriksen mente sykehuset måtte styrke sin kapasitet gjennom å få flere faglærte sykepleiersker.

Diakonissene ble uten tvil en betydningsfull ressurs for sykehuset. Fra de første kom i 1898 og 10 år fram var det en vekst i antall behandlede pasienter på 154 %; antallet operasjoner var 10-doblet i samme periode, og i 1908 hadde sykehuset rundt 300 operasjonspasienter i året. Den faglærte sykepleien hadde utvilsomt bidratt til å styrke sykehusets kapasitet på flere områder.

De første sykepleieelevene ved Bratsberg amtssykehus

Den 19. februar 1908 sendte dr. Henriksen et brev til amtmannen i Bratsberg amt. I brevet tok han opp igjen ideen om å ta inn elever til opplæring i sykepleie ved sykehuset, slik legeföreningen hadde foreslått i 1891. At ideen ikke var blitt satt ut i live den gangen, forklarte dr. Henriksen med både arbeidsforhold og økonomi. Nå var imidlertid sykehuset blitt så godt utrustet, og hadde et så stort "materiale" å behandle at de kunne tilby en tilfredsstillende utdanning, mente han. Dessuten regnet han også med at det ville være en viss gevinst i det å ha elever. Det kunne muligens spare sykehuset for å leie inn ekstrahjelp. På sikt ville det kanskje føre til at den faste bemanningen kunne reduseres. Beslutningen om å ta inn to elever til opplæring i sykepleie ved Bratsberg amtssykehus ble enstemmig vedtatt i amtstinget 16. mars 1908.

Seks unge kvinner søkte om å bli tatt opp som sykepleieelever ved sykehuset; Anna Berg fra Eidanger og Emma Johansen fra Gjerpen var de to

heldige som fikk begynne på den ettårige utdanningen som ble satt i gang ved sykehuset i 1908. Allerede i 1909 foreslo dr. Henriksen å øke antallet fra 2 til 6 elever i året.

Nettopp i 1908 var det oppbruddstemning ved amtssykehuset på Faret. I 1909 stod et nytt sykehus ferdig til innflytting på Kåsajordet, tvers over veien for det gamle. Sykehuset hadde plass til 100 pasienter og var delt i fire hovedavdelinger; to for menn og to for kvinner. I tillegg var det en femte avdeling - en hud og tuberkuloseavdeling for menn. Dette ble elevenes læringsarena, der de tjenestegjorde ved de forskjellige avdelingene.

Det var altså arbeidet i praksis som i hovedsak utgjorde elevenes utdanning. Der var diakonissene elevenes læremestere og rollemodeller. Teoretisk undervisning hadde de 2 til 3 timer i uken. Denne var det sykehusets leger som besørget. På pensum hadde de dr. Waages lærebok i sykepleie. Elevene fikk karakterer i oppførsel, orden, teori og praksis.

I årene fra 1908 til 1915 startet 41 kvinner på den ettårige sykepleieut-

I 1909 stod nytt amtssykehus klar til innflytting på Kåsajordet.

danningen ved Bratsberg amtssykehus. 37 av disse fullførte utdanningen. Gjennomsnittsalderen på de 41 elevene som startet i perioden 1908 til 1915 var 25 år. Nesten halvparten av elevene var døtre av vanlige gårdbrukere. Den andre halvparten var i hovedsak døtre av arbeidere og håndverkere; noen få tilhørte imidlertid et noe høyere sjikt, med far som var prest, lærer eller kjøpmann. Arbeidserfaringen de hadde var relativt ensartet. Majoriteten hadde vært tjenestepiker i eget eller andres hjem, Flere av dem hadde gått på kurs både i søm og husholdning, og noen hadde også arbeidet som ufaglærte sykepleiersker på sykehus og sykehjem. Rekrutteringen fant altså sted blant kvinner som på forhånd hadde utøvd former for omsorgsarbeid. Det var ingen som hadde erfaring fra for eksempel arbeide i industri og handel, som sysselsatte mange kvinner i Telemark på denne tiden.

Fra ettårig opplæring i sykepleie til treårig sykepleieskole

I 1915 ble den ettårige utdanningen toårig, for så å bli treårig fra 1916. Den raske framveksten av en treårig sykepleierutdanning hadde trolig sterk sammenheng med en spesiell person, som kom til å bli svært viktig for sykepleieutdanningen i Bratsberg amt: asyldirektør J. Henrichs.

I 1907 ble det vedtatt at Bratsberg amt skulle få sitt eget asyl. Før dette hadde de sinnsyke enten vært i privat forpleining eller vært innlagt på asyl i andre amt. Som vi allerede har vært inne på, stod det nye amtssykehuset ferdig i 1909. Sykehusets gamle bygning på Faret ble dermed tatt i bruk

som asyl. På asylet var det plass til 115 pasienter, men allerede i 1914 ble asylet utvidet til å romme 181 pasienter. Til sammenligning hadde det store statsasylet, Gaustad, 330 autoriserte plasser i 1914.

Dr. Jens Skagen Henrichs (1863-1924).

Som lege og direktør ved det nye asylet, ble den tidligere reservelegen ved Eg asyl, dr. J. Henrichs, ansatt. De raske utvidelsene, vitner om at det var en driftig direktør Bratsberg amtsasyl hadde fått. Dr. Henrichs var sterkt engasjert i utviklingen og forbedringen av sinnsykepleien. I så måte var han rystet over hvor liten oppmerksomhet og plass som sinnsykepleien hadde fått i diskusjoner om sykepleierutdanning, både av legeföreningen og av dem som utdannet sykepleiersker.

Synet på behandlingen av de sinnsyke var i endring, sinnsykelegene ga sterkt uttrykk for at kvaliteten på pleien til de sinnsyke måtte styrkes. På asylene var ble imidlertid pleien hovedsaklig utført av ufaglærte pleiere; noen få hadde gått på kurs i sinnsykepleie. Spørsmålet om å bedre utdanningen for personalet ved asylene var sterkt i vinden. Man hadde forsøkt å øke kvaliteten på pleien gjennom lønnsforhøyelse til de ansatte. Dette førte til stadig høyere lønn, uten at målet om en bedre pleie av de sinnsyke ble nådd.

Det tok ikke lang tid før dr. Hen-

richs tok kontakt med dr. Henriksen ved amtssykehuset tvers over veien; han ville opprette et samarbeid om utdanningen av sykepleiersker. Dr. Henriksen avviste i første omgang forslaget om samarbeid.

Dr. Henrichs ga imidlertid ikke opp. I 1915 la han på nytt fram en plan for amtssykehusets leger og diakoniser. Hovedideen var å utvide utdanningen fra ett til to år, og gjøre asyllet til en del av elevenes læringsarena. Tidspunktet dr. Henrichs' forslag kom på var beleilig. Amtssykehuset hadde nettopp fått et nytt tilbygg med plass til flere pasienter. Det skapte behov for økt betjening. En toårig utdanning ville gi flere elever; det ville være gunstig for sykehuset, både praktisk og økonomisk sett. Med begrunnelser av dette slaget, søkte dr. Henriksen amtet om å øke antall elever og utvide elevtiden fra ett til to år.

På bakgrunn av dr. Henrichs' initiativ og idé, begynte det 12 elever på den toårige utdanningen ved amtssykehuset 1. oktober 1915. Den toårige sykepleierutdanningen hadde i tillegg til sykehuset, også asyllet som praksissted. Det var med dette opprettet et samarbeid som integrerte psykiatrien i sykepleierutdanningen. Dette var unikt i landssammenheng.

Allerede året etter sendte dr. Henriksen og dr. Henrichs i fellesskap, en søknad til amtet om "Opprettelse av skole til utdanning av sykepleiersker". I praksis hadde de to legene alt gått i gang med en treårig utdanning. Det var nødvendig "for at kunne tilfredsstillende de krav, som nu vil bli stillet til sykepleierskenes utdanning", skrev de i søknaden. Legene bad innstendig

om at amtet måtte støtte driften av den treårige skolen, som de mente var en nødvendig institusjon til amtets beste. Beløpet de bad om var 1500 kroner. Brevet ble avsluttet på følgende måte:

"Dette beløp vil neppe kunne betragtes som noen særlig utgift for amtet, idet det for den væsentligste del gjenvindes ved den billige arbeids-hjælp idet arbeidet ellers vilde kræves utført av fuldt lønnende sykepleiersker."

1. mars 1916 ble forslaget om å opprette en 3-årig sykepleierskole, finansiert av amtet, vedtatt. Bratsberg sykepleierskole var et faktum. Ser vi bort fra diakonisseutdanningen i Kristiania, som var oppbygd på en spesiell måte, var det i Norge så langt bare utdanningen ved Kristiania Kommunale sykehuser (Ullevål sykehus) og ved Bergen Kommunale sykehus som var treårige. Bratsberg sykepleierskole var dermed den tredje sykepleierutdanningen i Norge som ble treårig.

Den treårige sykepleierskolen i Bratsberg amt ble grunnlagt på et samarbeide mellom Bratsberg amtssykehus som hadde 130 senger og Bratsberg sindsykeasyl autorisert for 181 pasienter. I tillegg inngikk Skien epidemilaserett med 40 senger og Høgås tuberkulosesanatorium med 22 som praksissteder. Skolen ble bestyrt av tre personer: det var de to overlegene ved henholdsvis amtssykehuset og asyllet, dr. Henriksen og dr. Henrichs samt oversøsteren ved amtssykehuset, diakonissen Alfild Reiss, som etter hvert fikk tittelen "forstanderinde." Det var styret som tok opp elever og som fastsatte skolens undervisningsplan.

Til den ettårige utdanningen hadde

det vært krav om å skrive en egenhendig søknad for å komme inn. Til den treårige utdanningen skulle det fylles ut et ferdigtrykket søknadsskjema, der spørsmålene om egen og familiens fysiske og mentale helse dominerte. I tillegg til skjemaet skulle det følge med en "Helbredserklæring" utfylt av lege, en attest for moralsk vandel, skoleattest og "Vitnesbyrd for tidligere tjenesteforhold". Søkeren måtte også begrunne hvorfor hun ønsket å bli sykepleierske. Nedre aldersgrense for å søke var 20 år; den øvre var 30. I starten hadde disse vært på 18 og 40 år.

Utdanningen var basert på lærlingsystemet; det betydde at den i hovedsak fant sted i praksis. Dette systemet var av stor betydning for sykehusets økonomiske drift; i praksis betydde det at elevene utgjorde en vesentlig og billig arbeidsressurs for sykehusene.

Elevene hadde praksis på amtssykehusets forskjellige avdelinger, men lengst på den indremedisinske og kirurgiske avdelingen. Operasjonsavdelingen ble også en viktig del av utdannelsen. Her lærte elevene å forberede og assistere ved operasjoner, rengjøre og holde orden på materiell og utstyr. I tillegg lærte de å gi narkose. Praksis av noe kortere varighet, hadde de enten på epidemilasarettet eller på tuberkulosesanatoriet. Mens dette var typiske praksissteder ved sykepleieutdanningene generelt, var den lange praksistjenesten elevene hadde på asylet, trolig enestående for Bratsberg Sykepleierskole, sammenlignet med andre utdanninger, på denne tiden.

Det var imidlertid ikke enestående

at den teoretiske undervisningen ved Bratsberg Sykepleierskole var lavt prioritert. Dette var også et vanlig fenomen ved de sykepleieutdanningene som ble etablert. Antall teoritimer var heller beskjedent, og ble bestemt av legene på sykehuset. Det ble lagt vekt på å undervise innenfor områder som på mange måter gjenspeilte tidens sykdomsbilde, den medisinske kunnskapsutviklingen og behandlingsmulighetene. Fag som fysiologi, hygiene, mikroskopi, sykdomslære, ernæringslære og forbindingslære stod sentralt på timeplanen.

Vektlegging av undervisningen i sinnssykdommer og sinnssykepleie ved Bratsberg Sykepleieskole var imidlertid unik. Denne stod dr. Henrichs for, og han brukte sin egen bok "Sindssykepleien i dens grundtræk" i undervisningen. Annen undervisning var det legene ved amtssykehuset som hadde ansvaret for. Dr. Waages lærebok i sykepleie var den andre boken elevene hadde på pensum.

Om ikke diakonissene var synlige i det teoretiske undervisningsopplegget, så var det disse som underviste og veiledet elevene i praksis, der mer enn 90% av utdannelsen foregikk. Som hardt arbeidende kvinner i kallets og frelsens ånd, styrket diakonissene sykehusets kapasitet og skapte dermed forutsetninger for å ta opp elever i lære. De utgjorde derfor en betydelig ressurs og en vesentlig betingelse for framveksten av sykepleierutdanningen i Telemark. Diakonissene var elevenes viktigste rollemodeller. På papiret hadde de lite makt, i praksis fungerte de i ansvarsfulle stillinger på alle sykehusets områder. Dette krevde både

mot, styrke og selvstendighet, og må nødvendigvis også ha hatt innflytelse på de fremtidige sykepleierskene.

Spørsmålet om sykepleierskenes utdanning

Sykepleieutdanningene i Norge ble opprettet fra før forrige århundreskiftet og framover. Initiativtagere var kristelige og veldedige organisasjoner, og sykehuseiere, inkludert ledere eller leger ved offentlige sykehus. Utdanningene varierte både i lengde og innhold; felles for dem var, som allerede nevnt, at opplæringen i hovedsak fant sted i praksis og at elevene utgjorde en vesentlig arbeidsressurs for den institusjonen de var tilknyttet. Fra 1900 og framover, var det en kraftig økning i antall utdanninger i landet.

Veksten i antall faglærte sykepleiersker skapte grunnlaget for etableringen av et eget fagforbund. I 1912 tok den 29 årig sykepleiersken fra Kristiania, Bergljot Larsson, initiativ til å stifte et forbund for norske faglærte sykepleiersker. Norsk Sykepleierskeforbund satte raskt spørsmålet om faglige kvalifikasjoner og utdanning på agendaen. Målet om en enhetlig treårig utdanning ble forbundets og lederen, Bergljot Larssons fanesak. Spørsmålet om hvor lang sykepleierskenes utdanning skulle være, ble imidlertid bli et stridens eple, der uenigheten mellom sykepleierskeforbundet og legeforeningen var særlig stor.

Spørsmålet om sykepleierskenes utdanning ble tatt opp som sak på legenes landsmøte i Kristiania i 1915. Med dette startet for alvor utdanningsdiskusjonen, og dermed også en langvarig

maktkamp mellom sykepleierskeforbundet og legeforeningen. Mens sykepleierskeforbundet ville ha en ensartet utdanning på tre år, ville legeforeningen ha to typer utdanning for sykepleiersker; en på tre år for de som skulle arbeide på sykehus, og en på ett år for de som skulle jobbe i distriktene, på tuberkulosehjem og i sinnssykepleien. En viktig målsetting var å utdanne mange sykepleiersker på kort tid til de områdene der nøden var størst.

På landsmøtet i 1915 var asyldirektør Henrichs fra Bratsberg amt en av foredragsholderne. I foredraget tok han opp pleien av sinnssyke, og hevdet det måtte bli et krav at denne ble et fast ledd i sykepleierutdannelsen. Han mente at Bratsberg sykepleierskole i så måte var en god modell til etterfølgelse for andre utdanninger i Norge. Dr. Henrichs ga dessuten uttrykk for, som en av de få fra legeforeningen, at han var skeptisk til forslaget om en avkortet sykepleieutdanning på ett år; nivået måtte ikke senkes for lavt i den generelle utdannelsen, mente han.

I kjølvannet av landsmøtet ble det satt ned en komité som skulle utarbeide forslag til lov om sykepleierutdanning. Mens legene i komiteen gikk inn for sitt forslag om to typer utdanning, gikk representantene for sykepleierskene inn for forslaget om en enhetlig utdanning på tre år. I tillegg kom det et tredje forslag, framsatt av dr. Henrichs, som også var medlem av komiteen. Forslaget var basert på prinsippet om treårig utdanning, men med en mulighet til å utdanne to typer sykepleiersker for en kort periode for å avhjelpe nøden i distriktene. Det som imidlertid skilte seg klarest ut i dr.

Henrichs' forslag, var at sinnssykepleien hadde en langt bredere plass både i teori og praksis, en det den hadde i de to andre forslagene.

Kort fortalt vant ingen av de tre forslagene fram. Det ble en langvarig drakamp med vekslende sider og fronter. Ikke før i 1948 ble sykepleierskenes autorisasjonslov vedtatt. Denne stilte krav til treårig utdanning for å bli offentlig godkjent sykepleier.

Hva slags sammenheng var det så mellom dette som skjedde på nasjonalt nivå i årene før og rundt 1915, og framveksten av sykepleierutdanningen i Bratsberg amt? Og hvorfor var det slik at dr. Henrichs, i motsetning til de fleste av sine kollegaer, gikk imot to typer utdanning og argumenterte for betydningen av en treårig utdanning for sykepleiersker?

Dr. Henrichs - hans ambisjoner og engasjement

Det var opplagt ulike drivkrefter som lå bak framveksten av den treårige sykepleierskolen i Bratsberg amt; økonomiske motiver stod blant annet helt sentralt. Vi skal imidlertid se enda nærmere på den rollen dr. Henrichs spilte for utviklingen som fant sted.

Dr. Henrichs arbeidet i sinnssykepleien. Som ansett fagområde innenfor medisinen var dette feltet fremdeles skjørt. Psykiatrien hadde en lang vei fram til den samme status som det somatisk medisin hadde. Asylene ble gjerne nevnt i samme åndedrag som tuberkulosehjem og pleiehjem. Mange av de fremstående legene i tiden hevdet at dette var steder som godt kunne greie seg med sykepleiersker med avkortet utdanning. Dette betydde tro-

lig at hvis ideen om to typer utdanning hadde blitt realisert, så ville sinnssykepleien fått sykepleierskene med den avkortede utdanningen. Dr. Henrichs ga tydelig uttrykk for hva han mente om nettopp dette: han var redd for at sykepleierskene i sinnssykepleien kom til å danne en mindreverdig klasse. Det var uheldig for den målsettingen dr. Henrichs hadde, nemlig å styrke kvaliteten på pleien og også psykiatriens anseelse og status. "Mindreverdige" sykepleiersker ville bidra til å opprettholde det skillet som var mellom somatikken og psykiatrien. Motsatt ville sykepleiersker med treårig utdanning bidra til å heve både kvalitet og status.

Mot denne bakgrunnen er det forståelig at ikke dr. Henrichs bifalt sine kollegaer i utdanningsaken. Han forstod at en avkortet utdanning ville få uheldige konsekvenser for psykiatrien. Heller ikke det at asylene utdannet sine egne pleiere var noen løsning, også her var faren for en avkortet utdanning stor. Derfor var et samarbeide med somatikken viktig. Nettopp her lå det en mulighet til å gjøre psykiatrien jevnbyrdig.

Et slikt samarbeid tok dr. Henrichs initiativ til da han ble asyldirektør i Bratsberg amt. Usikkerhet og diskusjoner om sykepleierutdanningens lengde på nasjonalt nivå, gjorde det imidlertid påtrengende, ikke bare å opprette en utdanning, men en treårig utdanning der psykiatrien ble integrert. Dr. Henrichs var føre var, og ble pådriver til etableringen av en treårig sykepleierutdanning i Bratsberg amt, før det ble gjort noe formelt utdanningsvedtak. Gjennom å etablere et samar-

beide mellom asylet og amtssykehuset, ble de to behandlingsinstitusjonene mer likestilte. Dermed sikret også dr. Henrichs nettopp Bratsberg amtsasyl muligheten til å ansette velkvalifiserte sykepleiersker, som kunne bidra til å heve asyllets kvalitet og status. Utdanningen var i tråd med det norske sykepleierskeforbundets forslag til treårig utdanning, og ga samtidig psykiatrien den brede plassen som dr. Henrichs hadde forslått i sitt utkast til treårig utdanning.

Selv om bildet av framveksten av sykepleierutdanningen i Telemark er sammensatt og komplekst, er det grunn til å hevde at asyldirektør dr. Henrichs med sitt engasjement, og sine ambisjoner om å styrke psykiatriens status og kvaliteten på pleien av den sinnssyke, var en nøkkelperson og sentral aktør i den raske framveksten av en treårig sykepleierutdanningen i Telemark.

Trykte kilder

Arkivet, Fylkeshuset i Telemark:
Bratsberg amtsthings forhandlingsprotokoller fra 1889 til 1920

Tidsskrifter:

Fra Diakonissehuset, 1899, 1900
Medicinsk Revue, 1915
Sykepleien, 1912-1920
Tidsskrift for Den norske lægeforening, 1890-1920

Utrykte kilder

Arkivet ved Høgskolen i Telemark, avdeling for helse- og sosialfag:
Elevprotokoll, datert fra 1908
Protokoll for Bratsberg Sykepleieskole, datert fra 1916

Arkiv ved Telemark Sentralsykehus

Regulativ for Bratsberg Sindssykeasyl, 1914
Bratsberg sykepleieskole Sindssykepleien, privat bok dr. Henrichs, datert fra 1915
Om Bratsberg sykepleieskole, utdatert notat av dr. Henrichs
Bratsberg Sykepleieskole, søøknadsskjema
Helbredserklæring for optagelse ved Bratsberg sykepleieskole

Arkivet i Diakonissehuset

Fra diakonissehusets brevjournals: brev fra dr. Backer, datert 11. juli 1888 og 2. mai 1890 og brev fra dr. Henriksen, datert 23. januar, 2. juli og 16. oktober 1897
Diakonissehusets søsterprotokoller, nr. 2, nr. 3, nr. 4

NSFs arkiv

To brev til Bergljot Larsson fra overlege Henrichs, datert 7.4. og 27.4.1917

For fullstendige kildehenvisninger se:

Hvalvik, S., 1996, "Elever modtages til oplærelse i Sygepleien" En historisk analyse av sykepleierutdanningens framvekst i Telemark perioden 1890-1919, hovedfagsoppgave, Institutt for Sykepleievitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo